

บทที่ 8

การบริหารการพัฒนาที่เน้นการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งของการบริหารการพัฒนา การพัฒนาสังคมเพียงจะได้รับความสนใจจากองค์การสหประชาชาติ นับตั้งแต่ระยะเวลาการพัฒนาในทศวรรษที่สอง (ค.ศ.1971-1980) เป็นต้นมา หลังจากที่ได้นำเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงระยะเวลาการพัฒนาในทศวรรษแรก(ค.ศ.1961-1970) ในทำนองเดียวกันการพัฒนาสังคมในประเทศไทยก็ได้รับการบรรจุไว้ในแผนการพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504-2509) อย่างเป็นทางการแต่อย่างใด เพียงจะได้รับการสนใจก็เฉพาะนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) เป็นต้นไปเท่านั้น สาเหตุที่การพัฒนาสังคมได้รับความสนใจน้อยมากในระยะต้นๆ ทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ผู้คนเคยเชื่อกันว่า หากประเทศใดประเทศหนึ่งสามารถพัฒนาเศรษฐกิจจนเป็นผลสำเร็จแล้วการพัฒนาด้านสังคมและการพัฒนาด้านอื่นๆ ก็จะตามมาเป็นเงาตามตัวและโดยอัตโนมัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจจะช่วยลดความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหวงโหยของประชาชนในโลกให้หมดไป มองจากแง่มุมนี้นักวิชาการบางท่านเห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นของการพัฒนาด้านอื่นๆ และการพัฒนาสังคม ยกตัวอย่าง เช่น ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ ผู้ช่วยเลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวว่า “ที่ผ่านมาเราให้ความสำคัญในเรื่องการขยายตัวทางเศรษฐกิจและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจค่อนข้างมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นความตายของประชาชน ถ้าหากไม่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจหรือทางเสถียรภาพทางเศรษฐกิจแล้ว ก็ไม่ต้องพูดถึงการพัฒนาทางสังคม หากมีหนี้สินล้นพ้นตัว มีอัตราเงินเฟ้อสูง เราจะมีสังคมที่ดีได้อย่างไร เราจะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นได้อย่างไร ในทำนองเดียวกันศาสตราจารย์ ดร.ณัฐ ภมรประวัติ เห็นว่าประเทศควรมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับที่ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตัวหัวประมาณ 2500 เหรียญสหรัฐ จึงจะสามารถพัฒนาในทุกๆด้านได้ แต่ความเชื่อดังกล่าวนี้นับว่าไม่จริงเสมอไป ทั้งๆที่โลกและประเทศต่างๆสามารถพัฒนาเศรษฐกิจจนรายได้เฉลี่ยตัวหัวเพิ่มสูงขึ้น แต่ประชาชนก็ยังมี ความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วยและความหวงโหยกันอยู่เรื่อยไป

ประการที่สอง ในระยะแรกๆของการพัฒนา ผู้คนในประเทศทุนนิยมพากันรังเกียจคำว่า “สังคม” เพราะเกรงว่าจะไปพ้องกับ “สังคมนิยม” ที่พยายามจะให้รัฐเข้ามาแทรกแซงในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ดังที่ปรากฏอยู่ในประเทศสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีนในขณะนั้น

ประการที่สาม เมื่อเทียบกับการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการแล้ว การพัฒนาสังคมสามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขได้น้อยกว่า ฉะนั้นข้าราชการและนักการเมืองที่เกี่ยวข้องจึงไม่ค่อยนิยมที่จะนำเอาปัญหาเหล่านี้มาพิจารณาในแง่ของนโยบายและการนำเอานโยบายไปปฏิบัติ เพราะโอกาสที่จะเสียคะแนนนิยมจากประชาชนมีอยู่ค่อนข้างมาก นอกจากนี้ผลของการพัฒนาสังคมยังต้องใช้เวลาค่อนข้างนานกว่าจะเห็นเป็นรูปธรรม

ประการที่สี่ การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและยุ่งยากสลับซับซ้อนจนเกินกำลังความสามารถของผู้ที่รับผิดชอบจะพิจารณาได้อย่างครบถ้วนและตรงประเด็น ทั้งทางด้านกำลัง สมองเวลา ข้อมูล และทรัพยากรอื่นๆ

ประการที่ห้า ผลทางลบที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลเพิกเฉยไม่พัฒนาสังคมยังไม่รุนแรงพอที่ผู้เกี่ยวข้องจะหันมาพิจารณาปัญหาเหล่านี้ได้อย่างจริงจัง

ประการสุดท้าย การจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาสังคมยังอยู่ในระดับต่ำเมื่อเทียบกับการพัฒนาด้านอื่นๆ และรัฐบาลของประเทศโลกที่สามมักจะมีมุมมองไปพัฒนาทางด้านเกษตรและการซื้ออาวุธมากกว่าการพัฒนาสังคม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระหว่างปี ค.ศ.1960-1980 ค่าใช้จ่ายทางการทหารของประเทศโลกที่สาม ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.5 มาเป็นปีละ 16 คือ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 300 ผลที่ตามมา คือ ภาวะทางการทหารในปลายทศวรรษ 1960 มีความสัมพันธ์แบบผกผันกับการให้สวัสดิการและบริการด้านสังคมอื่นๆแก่ประชาชนในปลายทศวรรษ 1970 นั่นก็คือ ยิ่งรัฐบาลมีภาวะทางด้านทหารมากเท่าใด ประชาชนก็ยิ่งได้รับสวัสดิการน้อยลงแค่นั้น ด้วยเหตุนี้หนังสือพิมพ์ Excelsior รายสัปดาห์ที่ตีพิมพ์เมื่อวันที่ 24 มีนาคม ค.ศ.1980 จึงได้กล่าวเตือนไว้ว่า อัตราความก้าวหน้าและการพัฒนาเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศโลกที่สามได้ลดลงอย่างมากในทศวรรษที่ผ่านมา (ทศวรรษ 1970) และเก้าเดือนหลังจากนั้น ออดอลโฟ เอสควิวาล ผู้พิชิตรางวัลโนเบลชาวอาร์เจนตินาก็ได้ขอรับรองรัฐมนตรีต่างประเทศนอร์เวย์ว่าควรจะงดการส่งอาวุธไปขายยังประเทศลาตินอเมริกา เพราะอาวุธเหล่านั้นถูกนำไปใช้กดขี่ประชาชนและพลเรือนแทนที่จะนำไปใช้เพื่อการป้องกันประเทศ ยิ่งกว่านั้นยังมีหลักฐานให้เห็นว่าประเทศที่ล้มละลาย และไม่สามารถชำระหนี้เงินกู้ต่างประเทศในระหว่างปี ค.ศ.1982-1984 ได้แก่ประเทศที่ส่งอาวุธบางประเทศ

8.1 ความหมายของการพัฒนาสังคม

การเปลี่ยนจุดเน้นของการพัฒนาจากการมุ่งพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาสังคมเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทำให้ปัจเจกสังคมมีบทบาทกว้างขวางยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการพัฒนาสังคมนั้นอาจจะมีผู้ให้คำนิยามที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ปรากฏตามตัวอย่างด้านล่างนี้

1. การพัฒนาสังคม หมายถึง การพัฒนาองค์การทางสังคมและบุคคล เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับโอกาสและความสามารถในการใช้โอกาสนั้นๆ
2. การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้รวมถึงความเป็นเมือง การปกครอง การสูญสลายของครอบครัวขยายด้วย
3. การพัฒนาสังคม หมายถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัว ความสำนึกในประโยชน์ส่วนรวม การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชน และความนิยมในประชาธิปไตย
4. การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นซึ่งวัดได้จากระดับของสวัสดิการที่ประชาชนได้รับ (การลดอัตราความเจ็บป่วย การส่งเสริมสุขภาพทางกาย ใจ ละสังคม) ระดับความเป็นอยู่และระดับความพึงพอใจที่ประชาชนมีต่อสินค้าและบริการที่ได้รับจากรัฐ (ประเทศที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำ แต่มีการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ตลอดจนความยากจนอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม อาจถือได้ว่าการพัฒนาสังคมสูงกว่าประเทศที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูงแต่มีการกระจายความมั่งคั่งและรายได้ตลอดจนความยากจนที่ไม่ดี) และการยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา
5. การพัฒนาสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคม
6. การพัฒนาสังคม หมายถึง การมุ่งการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อให้สามารถพัฒนาสังคมให้ก้าวหน้า มีความสงบสุข เกิดความเป็นธรรม สรรสร้างละสนับสนุนการพัฒนาประเทศส่วนรวมพร้อมๆกับดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของชาติ วัฒนธรรม และค่านิยมอันดีและยกระดับมาตรฐานคุณภาพชีวิตของคนในชนบทและในเมืองให้ได้ตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน
7. การพัฒนาสังคม หมายถึง การทำให้สังคมซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ คนและสภาพแวดล้อม มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

จากคำนิยามการพัฒนาสังคมข้างต้น พอสรุปได้ว่า การพัฒนาสังคม หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้ปลอดจากความยากจน ความไม่รู้ ความเจ็บไข้ได้ป่วย และความหวือหวา ตลอดจนมุ่งที่จะให้ประชาชนตระหนักถึงศักยภาพศักดิ์ศรี ความใฝ่ฝัน และความพึงพอใจในชีวิตของตนเองด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การพัฒนาสังคม ได้แก่ การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ยกย่องตนเอง และเป็นอิสระจากการตกเป็นทาสและพันธนาการที่ปวง

8.2 เนื้อหาของการพัฒนาสังคม

เนื้อหาของการพัฒนาสังคมอาจพิจารณาได้จาก 3 แง่มุมด้วยกัน กล่าวคือ

1. เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชน การพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของประชาชนมุ่งที่จะหาคำตอบว่า ประชาชนต้องการอะไร ซึ่งการพิจารณาถึงความ

ต้องการของประชาชนนี้มีความสำคัญมาก เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศทุนนิยมและประชาธิปไตย ทั้งนี้ก็เพราะว่าคนเป็นทั้งเครื่องมือและเป็นผู้รับประโยชน์จากความพยายามในการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาสังคมจึงต้องมุ่งเน้นพัฒนาและทำงานกับประชาชนไม่ใช่ทำงานเพื่อประชาชน ต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับพวกเขาเพื่อให้พวกเขาพึ่งตนเองได้ ประชาชนจึงเป็นผู้กระทำมิใช่ผู้ถูกกระทำแต่ฝ่ายเดียว อย่างไรก็ตามก็ดีกว่าที่จะทำงานกับประชาชนให้ประสบผลสำเร็จนั้น (ที่รับผิดชอบจะต้องทำงานให้กลมกลืนกับประชาชน และที่สำคัญที่สุดจะต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไร และพยายามทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้พวกเขาสามารถสนองความต้องการของพวกเขาด้วยตัวของพวกเขาเอง ซึ่งในทฤษฎีของไพโรธน์ เดชะวินทร์ และธวัช มกรพงศ์ นั้น ประชาชนมีความต้องการหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกัน คือ

- (1) ต้องการน้ำดื่มและน้ำใช้เพื่อการเกษตรตลอดปี
- (2) ต้องการถนนที่ใช้การได้ตลอดฤดูกาลรวมทั้งสะพาน
- (3) ต้องการความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน ไม่มีโจรผู้ร้ายลักขโมยวัวควาย
- (4) ต้องการอยู่อย่างสันติ ไม่มีผู้ก่อความวุ่นวายมาทำให้ชาวบ้านอยู่อย่างไม่เป็นสุข
- (5) ต้องการบ้านเรือน อาหาร และเครื่องนุ่งห่ม
- (6) ต้องการมีงานทำในระหว่างจากการทำนา
- (7) ต้องการบริหารด้านสาธารณสุข ที่ทำให้การรักษาพยาบาลได้ทันเวลาและมีประสิทธิภาพ
- (8) ต้องการที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ไม่ต้องเช่าหรือรับจ้างผู้อื่น
- (9) ต้องการยาปราบศัตรูพืช พันธุ์พืชผักต่างๆ ให้ได้ผลดีแต่ลงทุนต่ำ
- (10) ต้องการปลดปล่อยหนี้สิน หรือความต้องการสินเชื่อเพื่อนำไปลงทุนในการผลิต
- (11) ต้องการตลาดเพื่อจำหน่ายผลผลิตในราคาที่ยุติธรรม
- (12) ต้องการสัตว์เลี้ยง
- (13) ต้องการปรับปรุงฝีมือและความรู้ในการประกอบอาชีพ
- (14) ต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษา

2. เนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่คำนึงถึงความต้องการของรัฐบาล หรือที่รัฐบาลจะจัดทำให้ประชาชน เนื้อหาของการพัฒนาสังคมลักษณะนี้จะเห็นได้จากนโยบายของรัฐที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคำแถลงนโยบายของรัฐบาลแต่เนื่องจากผู้เขียนได้กล่าวถึงเนื้อหาของการพัฒนาสังคมที่ปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 จึงขอกล่าวถึงเนื้อหาของการพัฒนาสังคมเฉพาะที่ปรากฏอยู่ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ความว่า “รัฐบาลมุ่งมั่นที่จะสร้างความยุติธรรมทางสังคม และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในด้านโอกาสทางการศึกษา การพัฒนาสุขภาพอนามัยและการให้หลักประกันความมั่นคงในชีวิตตลอดจน

ส่งเสริมให้ประชาชนมีศีลธรรมและดำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ” และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้างต้น รัฐบาลได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาไว้ถึง 12 ข้อ คือ

- (1) รักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยป้องกันปราบปรามอาชญากรรม
- (2) ปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของสังคมในปัจจุบันและให้มีความเป็นธรรมยิ่งขึ้น
- (3) กระจายโอกาสทางการพัฒนา โดยเน้นคุณภาพและความเสมอภาค
- (4) ส่งเสริมให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากยิ่งขึ้น
- (5) ปรับปรุงคุณภาพและขยายบริการของโรงพยาบาลและสถานอนามัยให้ทั่วถึงทั้งในชนบทและชุมชนแออัด และมุ่งให้บริการสาธารณสุขมูลฐานแก่ประชาชนในชนบท
- (6) ส่งเสริมการกีฬาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต
- (7) ปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบและองค์กรเกี่ยวกับแรงงาน
- (8) ส่งเสริมสถาบันศาสนาและองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการเศรษฐกิจสังคมมากขึ้น
- (9) เร่งรัดช่วยเหลือประชาชนที่มีรายได้น้อยในเรื่องที่อยู่อาศัย
- (10) ประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชนและคนชรา
- (11) พัฒนาคุณภาพของประชาชนในชุมชนแออัดในเมืองหลวงอย่างเป็นระบบและครบวงจร
- (12) ดำเนินการหาทางแก้ไขปัญหาผู้อพยพ และผู้พลัดถิ่นจากอินโดจีนโดยเร็วอย่างถาวรและเพิ่มการให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรไทยตามแนวชายแดนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาผู้อพยพ

จากนโยบายการพัฒนาสังคมข้างต้นจะเห็นได้ว่า รัฐบาลมีความตั้งใจที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในหลายด้านด้วยกัน กิจกรรมบางรัฐก็ทำเอง บางก็ให้เอกชนและองค์กรระหว่างประเทศดำเนินการ และในอนาคตอันใกล้นี้เราอาจจะเห็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาล เอกชน และองค์กรระหว่างประเทศในการพัฒนาสังคมมากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2531 แต่งตั้งคณะกรรมการ รัฐมนตรีสังคมหรือคณะรัฐมนตรีสังคม โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน คณะกรรมการนี้มีหน้าที่กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาสังคม และคงจะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างภาครัฐบาลและภาคเอกชนในการแก้ไขปัญหาสังคมในไม่ช้าซึ่งการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2532 นายกรัฐมนตรีได้เน้นให้เห็นความสำคัญของการใช้ชีวิตโดยอาศัยศีลธรรมเป็นพื้นฐาน ยิ่งประเทศพัฒนาไปมากเท่าใด ก็ยิ่งต้องรักษาศีลธรรมไว้มากเพียงเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้เน้นการยกระดับการพัฒนาเสียใหม่ เพื่อผลิตคนที่มีความรู้ความสามารถตรงตามความต้องการของตลาด ตลอดจนมีการเสนอแผนพัฒนาคน สังคม วัฒนธรรมที่ปรับปรุงและบรรจุเข้าไว้ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 ด้วย นอกจากนี้มีท่านผู้รู้บางท่าน เช่น นายมีชัย วีระไวทยะ ที่เสนอ ว่าการพัฒนา

ชนบทและการพัฒนาด้านสังคมด้านต่างๆ นั้น รัฐบาลและองค์การสาธารณประโยชน์เอกชนได้เข้ามา รับผิดชอบนานแล้ว สมควรที่จะถึงเวลาที่ภาคธุรกิจจะเข้ามา มีบทบาทในเรื่องนี้ เฉพาะอย่างยิ่งในการ เสริมสร้างให้ประชาชนในชนบทและผู้ด้อยโอกาสอื่นๆ มีความรู้ความสามารถในเรื่องธุรกิจ ซึ่งรวมถึง ความรู้ทั้งด้านการผลิต การจัดการการเงินและการตลาด เพื่อพยายามให้ต้นทุนต่ำ กำไรสูง และลดการ เอาเปรียบและขูดรีดลง

3. เนื้อหาการพัฒนาสังคมที่ประสมประสานระหว่างการพัฒนาสังคมที่คำนึงความ ต้องการของประชาชนและความต้องการของรัฐบาล เนื้อหาของการพัฒนาสังคมในประเภทนี้มี ลักษณะเป็นการ “พบกันครึ่งทาง” ระหว่างความพยายามของรัฐบาลและความพยายามของเอกชนในการ พัฒนาสังคม หรือมีลักษณะเป็นกลางๆที่มีการพูดถึงกันอยู่เสมอ ทั้งในวงวิชาการและปฏิบัติการ ซึ่งเนื้อหา ของการพัฒนาสังคมในลักษณะนี้ รวมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการพัฒนาคุณภาพประชากร การ พัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความเจ็บไข้ได้ป่วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการส่งเสริมให้ ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งพาตนเอง และ ข้างล่างนี้คือรายละเอียดของการพัฒนาสังคมหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตในแต่ละประเด็น

3.1 การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการพัฒนาคุณภาพประชากร การพัฒนาสังคม หรือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการพัฒนาคุณภาพประชากรมีปัญหาอยู่ว่า ปริมาณประชากรของโลกและ ของประเทศต่างๆมีมากแต่ด้อยคุณภาพ ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายามที่จะลดจำนวนประชากรลง เพื่อ พัฒนาให้มีคุณภาพในการผลิตสินค้าและบริการ ตลอดจนให้มีลักษณะสมดุลกับกับอาหารที่ประเทศต่างๆ จะผลิตได้ อย่างไรก็ตามความพยายามที่จะลดจำนวนประชากรลงทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ ก็ยังไม่ ประสบผลสำเร็จมากนัก ดังที่มีผู้รวบรวมตัวเลขไว้ว่าในปี ค.ศ.1900 โลกมีประชากรทั้งสิ้นเพียง 1.5 พันล้านคน แต่ในปี ค.ศ.1950 กลับเพิ่มเป็น 2.5 ล้านคน คาดว่าในปี ค.ศ.1989 โลกมีประชากรทั้งสิ้น 5 พันล้านคนและจะเพิ่มเป็น 13 พันล้านคนในปี ค.ศ. 2075 สำหรับประเทศไทยนั้นในปี พ.ศ.2475 มี ประชากรทั้งสิ้นเพียง 12 ล้านคน ปี พ.ศ.2525 มีประชากร 48 ล้านคน และในปี พ.ศ.2531 ประเทศไทยมี ประชากรทั้งสิ้นประมาณ 53 ล้านคน และจะเพิ่มเป็น 56 ล้านคน 64 ล้านคนและ 73 ล้านคนในปี พ.ศ. 2533,2538,2543, และ2558 และเมื่อถึงปี พ.ศ.2593 ประเทศไทยจะมีประชากรทั้งสิ้น 102 ล้านคน ส่วน อัตราการเพิ่มของประชากรนั้นลดลงเรื่อยๆคือตั้งแต่เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ 3.02 ในปี พ.ศ.2490 เป็นร้อยละ 3.0 ร้อยละ 2.5 ร้อยละ 1.7 และคาดว่าจะ เป็นร้อยละ 1.3 ในปี พ.ศ.2503 พ.ศ.2513 พ.ศ.2523 พ.ศ. 2528 และ พ.ศ.2534 ตามลำดับ ส่วนการกระจายของประชากรพบว่า ในปี พ.ศ.2528 ประเทศไทยมี ประชากรอยู่ในวัยทำงาน(15-59 ปี) ร้อยละ 57.8 วัยก่อนทำงาน (0-14 ปี) ร้อยละ 36.6 และวัยหลังทำงาน (60 ปีขึ้นไป) ร้อยละ 5.6 ซึ่งแสดงว่าประชากรที่อยู่ในวัยทำงานประมาณ 6 คน จะต้องทำงานเพื่อเลี้ยงดู เด็กและคนชราประมาณ 4 คนหรือในอัตราส่วน 3:2

3.2 การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความยากจน ซี.ที.คูเรียน มองเห็นว่าความยากจนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจเพราะทรัพยากรที่มีอยู่ได้ใช้ไปเพื่อสนองความต้องการของผู้คนเพียงไม่กี่คน ในขณะที่คนส่วนใหญ่ไม่มีแม้กระทั่งสิ่งของที่สนองความต้องการขั้นพื้นฐาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ความมั่งคั่งร่ำรวยและความยากจนเป็นปัญหาของการพัฒนาด้วยกันทั้งคู่ เพราะแท้ที่จริงแล้วความยากจนก็คือซากที่หลงเหลืออยู่ จากการแสวงหาความร่ำรวยนั่นเอง แต่เมื่อพิจารณาโดยส่วนรวมแล้วความยากจนไม่ใช่ว่าเป็นสิ่งพึงปรารถนาทั้งจากแง่มุมของรัฐบาลและคนยากจนเอง และทั้งสองฝ่ายก็พยายามพัฒนาในทุกๆด้าน เพื่อขจัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำที่ไม่พึงปรารถนานี้เสีย ส่วนประชาชนหรือคนจนเองนั้นก็พยายามดิ้นรนตัวเองให้พ้นไปเสียจากวงจรแห่งความชั่วร้ายของความยากจนเช่นกัน เพราะความยากจนนั้นเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตและกระทบกระเทือนศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ดังที่ชาวบ้านหรือคนจนมักจะบ่นอยู่เสมอว่า “คนจนนั้นไม่มีใครอยากเป็นพวกด้วย ไม่ว่ารัฐบาลพระหรือผี”

สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความยากจนลงทั้งในระดับโลกและระดับประเทศนั้น มีเนื้อหาครอบคลุมถึงจำนวนคนที่ยากจน สภาพของความยากจนและสาเหตุของความยากจน ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

จำนวนคนที่ยากจน ในระดับโลกนั้นพบว่า ร้อยละ 40 ของมวลมนุษยชาติยังไม่สามารถจะสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานของตนเองได้ และมีประชากรประมาณ 800 ล้านคนที่ประสบความยากจนอย่างรุนแรง และมีปรากฏการณ์อื่นๆที่เป็นผลของความยากจนดังนี้

- (1) 870,000,000 คน ไม่สามารถอ่านและเขียนได้
- (2) 500,000,000 คน ไม่มีงานทำหรือทำงานไม่เต็มที่
- (3) เด็ก 130,000,000 คน ไม่มีโอกาสได้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา
- (4) 450,000,000 ล้านคน ประสบความหิวโหย หรือทุพพลภาพ
- (5) เด็กเล็ก 12,000,000 คน เสียชีวิตก่อนอายุครบ 1 ปี
- (6) 42,000,000 คน ตาบอดหรือเกือบบอด
- (7) 2,000,000 คน ขาดน้ำดื่มที่สะอาดและปลอดภัย
- (8) 250,000,000 คน อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด

สำหรับประเทศไทยนั้นจากรายงานของธนาคารโลก ในปี พ.ศ.2523 พบว่าโดยเฉลี่ยแล้วคนไทยร้อยละ 25 เป็นคนยากจน คนจนเหล่านี้ร้อยละ 36 อาศัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 27 อยู่ในภาคใต้ ร้อยละ 12 อยู่ในภาคกลาง ร้อยละ 9 อยู่ในกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ธนาคารโลกยังรายงานต่ออีกว่า ยิ่งประชาชนอยู่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครเพียงใดก็ยิ่งได้รับบริการจากรัฐบาลน้อยลงเพียงนั้น ส่วนข้อมูลที่ได้จากผลงาน สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์ พบว่า ในปี พ.ศ.2524 คนไทยร้อยละ 24 เป็นคนยากจน

คนจนเหล่านี้ร้อยละ 36 อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 23 อยู่ในภาคเหนือ ร้อยละ 21 อยู่ในภาคใต้ และร้อยละ 16 อยู่ในภาคกลาง และในทุกกรณีนั้นคนจนเหล่านี้จะอาศัยอยู่ในชนบทมากกว่าในเมือง

สภาพของความยากจน สภาพของความยากจนอาจจะแสดงให้เห็นได้โดยความหิวโหยและอดยาก ที่พักอาศัยที่ขรุขระทรุดโทรม เสื้อผ้าที่ขาดวัน สุขภาพที่ย่ำแย่ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ขาดความมั่นคงในชีวิต และมีโอกาสได้พักผ่อนหย่อนใจเพียงกระท่อนกระแท่นเท่านั้นอย่างก็ดีสภาพของความยากจนเหล่านี้ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากผู้ยากจนเอง แต่ส่วนใหญ่แล้วมักจะเกิดจากปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ดังที่มีผู้กล่าวว่า “คนจนไม่ได้เกิดมาจน แต่เขาถูกทำให้จน” ในทางตรงกันข้ามคนที่ร่ำรวยกลับได้เปรียบจนเทียบกันไม่ได้ เพราะเขาสามารถใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษามากกว่าคนอื่นถึง 100 เท่า เพื่อสุขภาพอนามัยมากกว่าคนอื่นถึง 150 เท่า มีหมอมือที่จะดูแลเวลาเจ็บป่วยมากกว่า 10 เท่าของผู้อื่น มีครูสำหรับลูกๆ มากกว่า 3 เท่าของคนอื่น พวกเขาทุกคนสามารถอ่านออกเขียนได้ มีอากาศบริสุทธิ์สำหรับหายใจ และมีอาหารสำหรับรับประทานมากกว่าที่ต้องการ คนรวยที่สุดมีชีวิตที่แตกต่างจากคนจน และโดยเฉลี่ยแล้วจะมีอายุยืนกว่าคนจนประมาณ 22 ปี จะเห็นได้ว่าคนที่ร่ำรวยได้เปรียบคนจนก็เพราะเขาสามารถมีชีวิตที่สะดวกสบายและฟุ่มเฟือยมากกว่าคนอื่น

สาเหตุของความยากจน สาเหตุของความยากจนอาจจะเนื่องมาจากปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดหรือหลายๆปัจจัย ด้านล่างนี้ คือ

- (1) คนจนเพราะเขาชอบชีวิตแบบนั้น
- (2) ประเทศยากจนเพราะดินฟ้าไม่อำนวย
- (3) ประเทศยากจนเพราะถูกกดขี่จากอาณานิคม
- (4) ความยากจนเป็นผลพวงจากการทุจริตของคนในชนชั้น
- (5) ความยากจนเกิดจากทุนไม่เพียงพอ
- (6) ความยากจนเกิดจากการมีประชากรมากเกินไป
- (7) ความยากจนสืบเนื่องมาจากนโยบายเศรษฐกิจที่ไม่ดี
- (8) ความยากจนเกิดจากความไม่รู้

พอสรุปได้ว่าการพัฒนาสังคมโดยการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่พยายามความยากจน โดยมุ่งเน้นไปที่จำนวนของคนยากจน สภาพของความยากจน และสาเหตุของความยากจนตลอดจนแสวงหาวิธีที่จะแก้ไข ปัญหาเหล่านี้ เช่น พยายามพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความเจริญเติบโตควบคู่ไปกับนโยบายการวิภาครายได้เสียใหม่

3.3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความไม่รู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดความไม่รู้ได้แก่ ความพยายามที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตโดยผ่านทางการศึกษาและฝึกอบรม ซึ่งการศึกษาและ

ฝึกอบรมนี้อาจจะพิจารณาเป็นหลายขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรก ควรมุ่งส่งเสริมการศึกษาให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้เสียก่อน ขั้นตอนที่สอง การให้การศึกษแก่ประชาชนควรเน้นการให้การศึกษาระดับประถมมากกว่ามัธยมหรืออุดมศึกษา ทั้งนี้เพราะการให้การศึกษาระดับประถมได้ผลการตอบแทนทางสังคมสูงกว่า ขั้นตอนที่สาม การให้การศึกษควรเน้นทักษะพิสัยมากกว่าพุทธิพิสัยหรือเจตคติ (ทัศนคติ) วิสัย นั่นก็คือ ควรสอนให้คนคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาได้ สำหรับประเทศไทยนั้นได้เริ่มมีการจัดการศึกษาเป็นครั้งแรกเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ การสอนวิชา พ.ศ.2433 และผลของการจัดการศึกษาก็เป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง กล่าวคือ อัตราการอ่านออกเขียนได้ของคนไทยค่อนข้างสูง ร้อยละ 86 ในปี พ.ศ.2527 ส่วนในประเด็นอื่น ๆ นั้นนับว่าการจัดการศึกษาของไทยยังมีปัญหาอยู่มากจนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ปัญหาเหล่านี้มีอยู่มากมายดังที่ วีระ บำรุงรักษา ได้สรุปไว้ 9 ประการ คือ

(1) การศึกษาไทยยังไม่สามารถสร้างคนไทยให้มีคุณภาพ เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับชีวิตและสังคมไทย

(2) การเรียนการสอนยังไม่สามารถเปลี่ยนไปจากความรู้ไปสู่การเรียนทำ การเรียนจำไปสู่การเรียนจัดการ การเรียนรับไปสู่การเรียนให้ และการเรียนใช้ไปสู่การเรียนผลิต

(3) การคิดเป็นทำเป็นและแก้ปัญหาได้ ยังไม่ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม

(4) การเน้นปริมาณมากกว่าคุณภาพ

(5) การศึกษาของไทยยังขาดเอกภาพ ต่างคนต่างทำ ขาดกสนสอดประสานงานซึ่งกันและกัน

(6) ระบบการศึกษาขาดประสิทธิภาพในการทำงาน

(7) ระบบการศึกษาถูกแทรกแซงโดยอำนาจการเมืองและอำนาจนอกระบบ

(8) ความก้าวหน้าของบุคลากรที่รับผิดชอบการศึกษา ยังไม่เท่าเทียมกัน

(9) บุคลากรทางการศึกษาไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร

ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับข้อเขียนของวีระ บำรุงรักษา เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นในแต่ข้อ (5) และ(7) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าน่าจะเป็นคุณมากกว่าเป็นโทษ แม้กระนั้นก็ตามข้อเขียนนี้แสดงให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ประสงค์ ประสพการณ์การเรียนรู้และการประเมินผลอาจจะต้องมีการปรับปรุงและแก้ไขให้เหมาะสมกับบริบทและเนื้อหาของสังคมไทยให้มากขึ้น หากประสงค์ที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นตามที่คาดหวังเอาไว้

3.4 การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความเจ็บไข้ได้ป่วย การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการลดอัตราความเจ็บไข้ได้ป่วยเน้นการพัฒนาสาธารณสุขทั้งในขั้นมูลฐานและการสาธารณสุขที่เน้นความเจ็บไข้ได้ป่วยเฉพาะทาง การสาธารณสุขมูลฐานอาจจะสะท้อนให้เห็นจากการรณรงค์เพื่อให้มี "สุขภาพดีก่อนปี ค.ศ.2000" ทศวรรษแห่งการมีน้ำดื่มน้ำใช้และการให้ภูมิคุ้มกันโรคตามมาตรฐานสากล

ให้เด็กทั้งหลายภายในปีค.ศ.1990 ตลอดจนการดูแลเรื่องโภชนาการ เป็นต้น และจากการรณรงค์ดังกล่าว ทำให้อัตราการเสียชีวิตหลังคลอดต่ำลงดังข้อมูลของประเทศในอาเซียน

ประเทศ	ปี ค.ศ. 1975	ปีค.ศ. 1980	ปี ค.ศ. 1985
1. อินโดนีเซีย	110	100	80
2. ฟิลิปปินส์	76	62	58
3. ไทย	60	56	45
4. มาเลเซีย	31	25	18
5. สิงคโปร์	15	10	9

ที่มา : องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) แนวทางปฏิบัติเพื่อเด็กในอาเซียน อ้างแล้ว และองค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ สภาวะของเด็กในโลก 1988 อ้างแล้ว

นอกจากนี้จากสาธารณสุขมูลฐานยังต้องคำนึงสุขภาพสตรี คนชราและพิการซึ่งได้มีการสอดประสานการปฏิบัติงานทั้งในระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศ ส่วนการสาธารณสุขที่เน้นความเจ็บไข้ได้ป่วยเฉพาะทางรวมไปถึงการป้องกันและรักษาโรคเก่า ๆ เช่น โปลิโอ มาเลเรีย และโรคใหม่ต่างๆ เช่น โปลิโอ มาเลเรีย ละโรคใหม่ๆ เช่น โรคเอดส์ เป็นต้น และจากผลพยายามดังกล่าวนี้ทำให้ได้รับผลสำเร็จค่อนข้างน่าพอใจ ยกตัวอย่างเช่น ในปี 2528 คนไทยมีอายุขัยเฉลี่ยประมาณ 64 ปี เมื่อเทียบกับมัธยฐานทั่วโลก 60.69 ปี

3.5 การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม อาจพิจารณาได้ทั้งในแง่ของวิธีการและเป้าหมายปลายทาง ในแง่ของวิธีการนั้น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม ทำให้ประชาชนมีข่าวสารข้อมูลและได้เข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของคนที่เกี่ยวข้อง ส่วนในแง่ของเป้าหมายปลายทางนั้น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวมนั้นเป็นค่านิยมของการปกครองการบริหารตามระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามการเข้าไปมีส่วนร่วมที่แท้จริงและความหมายนั้น ประชากรเป้าหมายจะต้องมีโอกาสและมีอำนาจที่จะเข้าไปควบคุมกิจการต่างๆด้วยตัวเอง มิใช่เป็นเพียงเข้าไปมีส่วนร่วมเพียงเพื่อจะเป็นสัญลักษณ์เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้เหล่านั้นมีความผูกพันในกิจการนั้น และเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเองได้มากที่สุดเท่าที่จะได้มาก การเข้าไปมีส่วนร่วมที่แท้จริงจึงต้องมีลักษณะครบวงจร นั่นก็คือร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหาและการตัดสินใจเลือกวิธีแก้ปัญหาร่วม ปฏิบัติการในกิจกรรมพัฒนา ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมการพัฒนา และร่วมประเมินผลที่เกิดขึ้นจากดำเนินกิจการพัฒนา

3.6 การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการพึ่งพาตนเอง ถ้าพิจารณาโดยละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นการพัฒนาคุณภาพประชากรที่ดี การลดอัตราความยากจนที่ดี การลดอัตราความไม่รู้ก็ดี การลดอัตราความเจ็บไข้ได้ป่วยก็ดีและการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการของส่วนร่วมที่ดี ล้วนแต่มุ่งที่จะให้ประชากรเป้าหมายสามารถพึ่งตัวเองทั้งสิ้น นั่นก็คือการปลอดจากความเดือดร้อนในเรื่องปัจจัยสี่และปราศจากการถูกกดขี่และหลุดพ้น จากพันธนาการของการที่ตกเป็นเบี้ยล่างของผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา

8.3 แนวทางการพัฒนาสังคม

แนวทางการพัฒนาสังคมนั้น นอกจากเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และนโยบายของรัฐแต่ระยะยุคแต่ละสมัยแล้ว ยังอาจพิจารณาได้จากแนวทางอื่นๆ อีกหลายแนวทางคือ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์คลาสสิก แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนว “รัฐสวัสดิการ” ของเคนส์ แนวทางการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีพึ่งพาที่เน้นทุนนิยม และแนวทางการพัฒนาสังคมตามทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสม์และเศรษฐศาสตร์การเมือง แต่เนื่องจากผู้เขียนได้กล่าวถึง แนวทางเหล่านี้ค่อนข้างละเอียดแล้ว

➤ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์ คลาสสิกและ นีโอคลาสสิก

มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยอาศัยการแข่งขันของตลาดและปริมาณของอุปสงค์และอุปทานที่รัฐบาลเข้าไปแทรกแซงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยลงได้โดยเศรษฐศาสตร์คลาสสิกและ นีโอคลาสสิก มีข้อสมมุติว่าหากสามารถพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ทำให้ เพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัวได้แล้ว ผลพวงของการพัฒนาดังกล่าวนี้จะกระจายออกไป อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมในที่สุด อย่างไรก็ตามการพัฒนาสังคมตามแนวเศรษฐศาสตร์ คลาสสิกและ นีโอคลาสสิก จะได้ผลก็ต่อเมื่อกลไกของตลาดสามารถดำเนินไปอย่างสมดุลและสมบูรณ์และรัฐบาลสามารถดูแลให้มีการผูกขาดหรือกีดกันผู้ด้อยโอกาส ตลอดจนมีการกระจายความมั่งคั่งและรายอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม

➤ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวรัฐสวัสดิการของเคนส์

มีสมมุติฐานว่า กลไกของตลาดและอุปสงค์อุปทานขาดความสมบูรณ์และล้มเหลว อันเนื่องจากการไม่มีการแข่งขัน การมีการแข่งขันแต่ไม่สามารถทำให้เศรษฐกิจบรรลุเป้าหมายได้ หรือการที่สามารถบรรลุเป้าหมายได้แต่ไม่มีประสิทธิภาพ จึงทำให้มีการผูกขาดและความไม่เสมอภาค ฉะนั้นแทนที่จะให้รัฐบาลคอยเป็นพี่เลี้ยง อยู่ห่างๆ เหมือนกับที่เศรษฐศาสตร์ คลาสสิกและ นีโอคลาสสิกได้เสนอไว้ เคนส์เสนอว่า รัฐบาลควรเข้าไปแทรกแซงตลาด จัดหาสวัสดิการให้แก่ประชาชนเป้าหมาย ซึ่งการกระทำ

ดังกล่าวนี้นอกจากจะช่วยแก้ปัญหาความไม่สมบูรณ์ของตลาด และการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมแล้วยังช่วยแก้ไขข้อกล่าวหาของฝ่ายสังคมนิยมหรือมาร์กซิสต์ที่ว่าทุนนิยมผูกขาดจะก่อให้เกิดการขูดรีดชนชั้นกรรมาชีพโดยนายทุน

➤ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยม

มุ่งที่จะแก้ไขปัญหาคอขวดของศูนย์กลางต่อบริเวณรอบนอก(ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก)โดยการขจัดการพึ่งพาภายในประเทศด้วยการลดอิทธิพลของศักดินาและการขจัดการพึ่งพาระหว่างประเทศด้วยการลดอิทธิพลของจักรวรรดินิยม แต่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในกรอบของทุนนิยมที่ยังให้ความสำคัญแก่ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ นอกจากแรงงาน พยายามผลิตสินค้าทดแทนการนำเข้าการตั้งกำแพงภาษีเพื่อปกป้องสินค้าและ บริการภายในประเทศและลดภาษีขาออกเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังพยายามใช้ทรัพยากรภายในประเทศด้วยความประหยัดและประสิทธิภาพหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยมยังมองว่า ปัญหาของความด้อยพัฒนาเนื่องมาจากความผิดพลาดของตนเอง มิใช่เกิดจากปัจจัยภายนอกเหมือนกับข้อสมมติฐานของทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งจะกล่าวต่อไปข้างล่างนี้

➤ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นแนวคิดแบบมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์ทางการเมือง

มุ่งที่จะขจัดการพึ่งพาและการเอาเปรียบซึ่งเกิดจากศักดินาและจักรวรรดินิยมเช่นเดียวกับแนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นทุนนิยมแต่แทนที่แนวทางการพัฒนาสังคมนี้จะโทษความผิดพลาดของตนเองว่า ทำให้เกิดความด้อยพัฒนากลับโยนปัญหาให้ ชาวบ้าน คือทุนนิยมและปัจจัยภายนอก โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าการพึ่งพาก็ดี การเอาเปรียบก็ดี เกิดจากโครงสร้างส่วนบนและความขัดแย้งต่างๆแนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์ทางการเมืองมองว่า ความด้อยพัฒนามิได้เกิดจากความยากจน การว่างงาน และความไม่เสมอภาคในชนบท แต่ความยากจน การว่างงาน และความไม่เสมอภาคในชนบท เป็นผลทางลบของการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของทุนนิยมและระบบภายนอกชุมชนหรือนอกประเทศ ผลในทางลบของการพัฒนานี้ทำให้เกิดสภาพอย่างน้อยที่สุด 3 ประการ คือ

1. สภาพการไร้อำนาจการตัดสินใจของชาวบ้านและบริเวณรอบนอก
2. สภาพการเกิดความเหลื่อมล้ำในสังคมชนบทและ บริเวณรอบนอก
3. สภาพการถูกครอบงำ ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านและบริเวณรอบนอกโดยชาวเมืองหรือ

ศูนย์กลาง หรือกล่าวง่ายได้ว่า ปัญหาความด้อยพัฒนาความยากจน การว่างงาน และความไม่เสมอภาคเป็นปัญหาที่สลับซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองและอุดมการณ์ระหว่างชนบทกับสังคมภายนอกหรือบริเวณรอบนอกกับศูนย์กลาง นอกจากนี้แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่

เน้นมาร์กซิสต์และเศรษฐศาสตร์การเมืองพยายามที่จะโจมตีว่าแนวทางการพัฒนาสังคมกระแสหลัก(ทุนนิยม) ก่อให้เกิดลักษณะขัดกันหรือลักษณะวิกฤต ซึ่งส่งผลเสียแก่ชนบทและบริเวณรอบนอกหลายประการ กล่าวคือ

1. มีความเหลื่อมล้ำทางสังคมเพราะเน้นการพัฒนาในเมืองหรือศูนย์กลางมากกว่าชนบท
2. ชนบทหรือบริเวณรอบนอกต้องการพึ่งพาทุนและความรู้จากเมือง และศูนย์กลาง
3. มีความไร้ศีลธรรมและไร้จิตใจเพราะเน้นเศรษฐกิจอย่างเดียวและมองศีลธรรมว่าเป็นเพียงสินค้าชนิดหนึ่งเท่านั้น
4. การไม่มีส่วนร่วมชนบทและบริเวณรอบนอกไม่มีส่วนร่วมในการควบคุมทรัพยากร คนที่มีทุนมากใช้อิทธิพลเข้าควบคุมหาผลประโยชน์จากชนชั้นกรรมาชีพที่มีแรงงานถูกกดขี่และขูดรีด
5. มีการทำลายสภาพแวดล้อม ตัดดวงเอาทรัพยากรธรรมชาติไปขายโดยไม่ยอมลงทุน
6. มีการเน้นทิศทางเดียว คือนโยบายเดียวสำหรับการพัฒนาทั่วประเทศหรือภูมิภาคของโลก

ด้วยเหตุนี้เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาคือความบกพร่องเหล่านี้ แนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์ และเศรษฐศาสตร์การเมืองจึงเสนอแนะว่า ควรจะมีการขจัดต้นตอปัญหา คือ ความเสียเปรียบที่ชุมชนหรือบริเวณรอบนอกได้รับจากการเข้าไปมีความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดการเสียเปรียบนั้นเสีย มองในแง่นี้จะเห็นว่าแนวทางการพัฒนาสังคมตามแนวทฤษฎีการพึ่งพาที่เน้นมาร์กซิสต์ และเศรษฐศาสตร์การเมืองดูเหมือนจะวิเคราะห์ต้นตอของปัญหาได้ค่อนข้างใกล้เคียงความเป็นจริง แต่การที่แนวทางนี้เสนอแนะเฉพาะการปฏิวัติเพื่อแก้ไขปัญหาคือดูเหมือนจะมีความเป็นไปได้ค่อนข้างน้อย เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศทุนนิยมซึ่งสามารถเยียวยาปัญหาต่างๆด้วยการจัดหาสวัสดิการให้กับประชากรเป้าหมายดังกล่าวมาแล้ว

8.4 ปัญหาของการพัฒนาสังคม

ประการแรก ได้แก่ปัญหาที่ว่าทำอย่างไรรัฐบาลจึงจะทราบว่าประชากรเป้าหมายมีความต้องการหรือมีปัญหาอะไร และรัฐบาลจะสามารถค้นปัญหาเหล่านั้นให้พบได้อย่างไร ความต้องการหรือปัญหาของประชากรเป้าหมายนั้นมีอยู่มากมายและมัก จะเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ตามกาลเวลาและสถานที่แน่นอนเวลาที่รัฐบาลจะทราบว่าประชากรเป้าหมายหรือมีปัญหาอะไรนั้นก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องสอบถามหรือสังเกตจากถ้อยคำและพฤติกรรมของผู้ได้รับผลกระทบจากปัญหา คือ ตัวประชาชนเอง ส่วนวิธีการที่ค้นให้พบปัญหาที่แท้จริงนั้นค่อนข้างลำบาก เพราะอาจจะเกิดปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องได้ 3 กรณี กล่าวคือกรณีที่แรก มีปัญหาเกิดขึ้นในกลุ่มประชากรเป้าหมายแต่รัฐบาลไม่ได้แก้ เพราะไม่ตระหนักว่าสิ่งนั้นคือปัญหา ยกตัวอย่างเช่น ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ได้ชี้ให้เห็นว่าเรื่องสังคมเป็นเรื่องที่ใหญ่มหาศาล และเป็นเรื่องทีละเอียดอ่อน ทำให้ยากแก่การเข้าใจ และในทรรศนะของนักวิชาการท่านนี้ มองว่า

ความเจริญเติบโตและความเสมอภาคไม่ขัดแย้งกัน แต่สิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหา ก็คือการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เร่งรัดมากเกินไป การเติบโตด้วยตัวของมันเองไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม อัตราการเติบโตต่างหากที่เป็นตัวก่อปัญหา “การเติบโตคือบรรพวัยเร็วที่จะเป็นภัยต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม การเติบโตทุกวันนี้เติบโตด้วยการที่กลุ่มเล็กชนิดเดียวแล้วโตขึ้น โดยอาศัยการเหยียบไหล่ของคนส่วนใหญ่ขึ้นไปไม่ใช่ไปด้วยความสามารถโดยแท้จริงตรงนี้เองที่เป็นที่มาของปัญหาสังคม

ประการที่สอง สมมติว่ารัฐบาลทราบว่าการเข้ามามีปัญหาอะไรอย่างถ่องแท้แล้ว ประเด็นต่อไปก็คือจะแก้ไขปัญหานั้นตามแนวทางใดจึงเหมาะสมกับบริบทและเนื้อหาของชุมชนหรือประเทศเพราะแต่ละแนวทางดังกล่าวนั้นเสนอวิธีการที่แตกต่างกัน การเลือกประยุกต์แนวทางแต่ละแนวทางจึงจำเป็นต้องมีการประเมินผลได้อย่างเสียก่อน ยกตัวอย่างเช่น ระหว่างแนวทางที่ใช้ทุนและแนวทางที่ใช้แรงงานหรือระหว่างแนวทางที่มุ่งส่งเสริมหรือควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์

ประการที่สาม หลังจากทราบปัญหา และเลือกแนวทางการพัฒนาสังคมได้แล้วประเด็นต่อไปคือการพัฒนาสังคมดังกล่าวนี้ควรจะอยู่ในความรับผิดชอบของใครหน่วยงานใด การพัฒนาสังคมควรจะเป็นหน้าที่หลัก ของรัฐบาล ขององค์กรที่ไม่หวังผลกำไร หรือเป็นหน้าที่ของเอกชนหรือจะเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการร่วมระหว่างบุคคลและหน่วยงานเหล่านี้ไปพร้อมๆกัน

ประการที่สี่ สมควรหรือไม่ประการใดที่จะต้องติดตามผลการพัฒนาสังคมเป็นระยะ ๆ เพื่อที่จะใช้ข้อมูลในการวางนโยบาย และการนำนโยบายการพัฒนาสังคมไปปฏิบัติในอนาคต

ประการสุดท้าย ดูเหมือนจะเป็นประเด็นที่สำคัญที่สุด การพัฒนาสังคมจะกระทำกันขึ้นใดขั้นที่จะส่งเสริมให้ประชากรเข้ามามีความยากจนน้อยลง มีงานทำมากขึ้นหรือได้รับผลพวงของการพัฒนาอย่างเสมอภาค หรือจะให้ประชากรเข้ามามีความสามารถพึ่งตนเองได้และการพึ่งตนเองได้กล่าวนี้จะให้อยู่ในระดับ ระดับพอยังชีพ ระดับพึ่งตนเองได้หรือสามารถกำหนดชะตากรรมของตนเองได้ แต่ละปัญหาเหล่านี้คงจะไม่ใช่เป็นปัญหาเหล่านี้คงจะไม่ใช่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว และในท้ายที่สุดแล้วปัญหาเหล่านี้คงจะเป็นปัญหาทางการเมืองด้วย ทั้งนี้ก็เพราะการพัฒนาสังคมนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับการพัฒนาด้านอื่นๆอยู่ประการหนึ่ง นั่นก็คือ ในการพัฒนาเหล่านี้ คงจะมีทั้งผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ซึ่งการตัดสินปัญหาที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมเช่นนี้ คงจะต้องกระทำลงไปภายในบริบทของการเมืองทั้งในประเทศที่นิยมชมชอบนายทุนและประชาธิปไตย และในประเทศที่เน้นส่วนรวมนิยมและสังคมนิยม

8.5 ตัวอย่างการพัฒนาสังคม

ตัวอย่างการพัฒนาสังคมที่จะนำมา เสนอต่อไปนี้ได้ มาจากสองแหล่งด้วยกัน คือแหล่งแรกเป็นการพัฒนาสังคมที่จะสะท้อนจากแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและแหล่งที่สองเป็นการพัฒนาสังคมตามแนวทางพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองซึ่งมีรายละเอียดข้างล่างนี้

1. การพัฒนาสังคมที่สะท้อนจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ปรากฏอยู่ในผลงานที่ ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์ และ กนก วงษ์ตระหง่าน

ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์ ได้พยายามรวบรวมแนวทางพระราชดำริการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้ข้อสรุปหลายประการคือ

ประการแรก ในต่างกรรมต่างวาระของพระราชดำรินั้นสะท้อนให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่า การพัฒนาประเทศคือการพัฒนาสังคม ยกตัวอย่าง เช่น “การพัฒนาคือการให้ความสะดวกและความก้าวหน้าแก่ประชาชนที่ไม่มีโอกาสที่จะช่วยตนเองได้เลย”

ประการที่สอง การพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพตามแนวทางพระราชดำรินุ่งไปที่ปัจเจกบุคคลและส่วนรวม การพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพที่มุ่งปัจเจกบุคคลเป็นการรู้จักทำชีวิตให้ประสบความสำเร็จและการรู้จักทำชีวิตให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับวิธีการทำงานที่ได้ผล และต้องเป็นคนดีมีคุณธรรม ดังที่ได้ทรงมีพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า “การที่ต้องทำให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงก็เพื่อตัวเอง เพื่อจะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุขพอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนด้วยตนเอง” ส่วนการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพที่มุ่งที่ส่วนรวมเน้นความร่วมมือกันเพื่อความเจริญของประเทศ และความร่วมมือกันเพื่อความเจริญของประเทศและคุณธรรมเพื่อความสำเร็จของส่วนรวม ดังพระราชดำรัสอีกตอนหนึ่งว่า “หน้าที่ของแต่ละบุคคลจะมีที่สำคัญ 2 อย่างก็คือจะต้องสร้างตัวเองให้มีความเจริญรุ่งเรือง สามารถที่จะทำงานทำการในแนวของตนเองเพื่อที่จะเลี้ยงชีวิตและอีกด้านหนึ่งก็คือ ช่วยส่วนรวมให้อยู่ดีกินดี” ซึ่งพระราชดำรินี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของแนวความคิด “ประเทศมั่นคง ประชาชนมั่งคั่ง” นั้นเอง

ในทำนองเดียวกันกนก วงษ์ตระหง่าน ก็ได้พยายามรวบรวมแนวพระราชดำริเกี่ยวกับร่วมมือเป็นปกติสุขของประชาชนซึ่งรวมถึงการกระทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีและมีความมั่นคงและประชาชนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี และมีความมั่นคงหรือพัฒนาคุณภาพของคนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการที่จะทำให้ประชาชนมีการศึกษามีคุณภาพและความเสมอภาค การเป็นคนดีมีศาสนาการมีความสามัคคีและเข้มแข็ง

2. การพัฒนาสังคมตามแนวทางพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง การพัฒนาสังคมตามแนวทางพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตในครอบครัวการมีความสำนึกในประโยชน์ส่วนรวมและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนาชุมชนและการมีประชาธิปไตยนอกจากนี้การพัฒนาสังคมตามแนวทางพัฒนาตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง

ดินทองยังเป็นการพัฒนาจิตใจและ การพัฒนาจิตใจประกอบด้วยการมีจริยธรรม การมีวัฒนธรรม และ การมีจิตใจใฝ่พัฒนา ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบด้วยการร่วมมือพัฒนาเศรษฐกิจด้วยวิถีทาง สหกรณ์และการดำรงชีวิตอย่างประหยัดและเรียบง่าย อย่างไรก็ตามก็เป็นที่น่าเสียดายว่า ถึงแม้ปรัชญาของ การพัฒนาสังคมตามแนวทางพัฒนาอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองจะดีเพียงใดก็ตามแต่ขณะนี้ ปราบกฏว่า กิจกรรมต่างๆของโครงการนี้ได้หยุดชะงักลงแทบจะสิ้นเชิงด้วยเหตุนี้ความคาดหวังที่จะทำให้ “ประเทศไทยมั่นคงและ ประชาชนมั่งคั่ง” ตามแนวทางนี้ยังห่างไกลความเป็นจริงอยู่มาก